

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАГУВАННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ НА ДИВЕРСІЙНІ АКТИ

КОЗЕНКО Олександр Олександрович - кандидат юридичних наук, здобувач наукового ступеня, доктор юридичних наук, головний науковий співробітник Наукової лабораторії № 3 Науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України

ORCID:ID0000-0001-7619-484x

УДК 340.5:342.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.4.5>

У статті досліджуються механізми реагування на вчинення диверсійних актів, що дозволить зміцнити національну безпеку України та мінімізувати ризики, пов'язані з диверсійною діяльністю.

Вивчення можливостей розширення функціоналу загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні через інтеграцію наявних механізмів протидії диверсіям є не лише важливим науково-теоретичним завданням, а й нагальним практичним викликом.

Осмислення тероризму та диверсій як глобальної проблеми сучасності і з'ясування боротьби з ними є важливою гносеологічною задачею, що вимагає негайного розв'язання. Крім того, генезис цих явищ свідчить про їх значну трансформацію: змінюються форми здійснення терористичних та диверсійних актів, відбувається зсув у полі цільового впливу злочинців, змінюються методи та особливості організацій цих протиправних дій та ін. Тероризм та диверсії також мають багато спільного з іншими формами соціального протесту і насильства - воєнними конфліктами різного ступеня інтенсивності.

Протягом багатьох років Україна розбудовувала загальнодержавну систему боротьби з тероризмом в Україні, яка має комплексний підхід до протидії терористичній діяльності. Однак специфіка сучасних загроз в умовах війни потребує удосконалення не тільки проти боротьби із терористичними загрозами, але й проти боротьби із диверсійними загрозами.

Ключові слова: тероризм, терористична діяльність, боротьба з тероризмом, диверсійна діяльність, диверсії, боротьба з диверсіями, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні.

Постановка проблеми

Сучасний безпековий ландшафт України характеризується високим рівнем загроз, що виникають у зв'язку з терористичною діяльністю та диверсійними актами. Ці загрози не лише підривають національну безпеку, але й створюють реальні небезпеки для життя та здоров'я громадян, руйнують критичну інфраструктуру, спричиняють економічні втрати. В умовах тривалої гібридної війни, яку веде російська федерація проти України, диверсійні акти стають важливим елементом дестабілізації внутрішньої ситуації в державі.

У той же час, протягом багатьох років Україна розбудовувала загальнодержавну систему боротьби з тероризмом в Україні, яка має комплексний підхід до протидії терористичній діяльності. Однак специфіка сучасних загроз, зокрема диверсій, потребує інтеграції повноважень суб'єктів боротьби з тероризмом для забезпечення ефективного реагування на цей тип загроз. Більшість суб'єктів системи вже володіють компетенціями у сфері боротьби з диверсіями, але їхній потенціал часто залишається фрагментованим і несистемним.

**Аналіз останніх досліджень
і публікацій**

Серед учених, які досліджували сутність, природу, форми і методи боротьби тероризму та диверсій можна назвати таких дослідників за кордоном, як М. Абрамс, А. Бреннан, С. Гоерц, Б. Гоффман, Б. Дженкінс, Л. Дуган, М. Креншоу, Д. Фрейліч, М. Хамм, А. Хашим та ін. Велику увагу дослідженню тероризму приділяли й українські вчені, такі як В. Антипенко, О. Бардін, А. Деменко, В. Ємельянов, В. Крутов, В. Ліпкан, В. Мандрагеля, І. Мусієнко та ін.

У сучасних умовах в Україні має місце тенденція до збільшення кількості диверсійних та терористичних актів. Цю проблематику досліджували такі науковці: А.А. Музика, Є.В. Лашук, В.В. Сичевський, Є.І. Харитонов, Д.О. Олейніков, В.В. Бурєга, Г.С. Берест, В.В. Літвін, Р.В. Мукоїда, А.І. Пясецький, М.В. Семикін, С.О. Солодовніков та М.В. Ушич.

Однак дослідження питання боротьби із диверсійними актами є актуальним та потребує удосконалення.

Метою і завданням дослідження здійснення аналізу повноважень суб'єктів боротьби з тероризмом, які можуть бути адаптовані та застосовані для реагування на диверсійні акти, а також розгляд перспектив їхньої інтеграції в загальнодержавну систему боротьби з тероризмом в Україні.

Виклад основного матеріалу

Національна система боротьби з тероризмом в Україні має значний потенціал для інтеграції в неї механізмів протидії диверсійним актам. Дослідження демонструють, що диверсії як злочини проти національної безпеки мають схожі риси з терористичними актами. Обидва види злочинів передбачають використання вибухів, підпалів, знищення важливих об'єктів, а також загрожують життю та здоров'ю людей. Головна відмінність полягає в їхній меті: тероризм спрямований на створення атмосфери страху, тоді як диверсії мають конкретну руйнівну мету, наприклад, пошкодження критичної інфраструктури [1].

Диверсія та терористичний акт мають значну схожість за об'єктивними ознаками, водночас головною метою тероризму часто є створення атмосфери страху, тоді як диверсії мають чітко визначені цілі, пов'язані зі знищенням об'єктів або підривом економічної стабільності держави (наприклад, знищення інфраструктури) [2].

До суб'єктів боротьби з тероризмом в Україні належить широке коло державних органів, які вже мають значний досвід реагування на загрози національній безпеці. Наприклад, в умовах антитерористичної операції на Сході України відпрацьовано механізми взаємодії між Службою безпеки України, Національною поліцією та Збройними силами. Проте ці механізми потребують подальшого вдосконалення та інтеграції з системою боротьби з тероризмом [3].

Загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні має включати потужні механізми протидії диверсіям, які вже частково реалізуються окремими суб'єктами цієї системи. Наприклад, досвід антитерористичної операції на сході України демонструє необхідність оновлення законодавчої бази та впровадження ефективних механізмів взаємодії між силовими структурами та населенням [4].

Впровадження кращих практик інших країн (зокрема, у питаннях моніторингу фінансування тероризму та диверсій, управління кризовими ситуаціями) може суттєво зміцнити українську систему боротьби з цими загрозами. Наприклад, міжнародна співпраця та обмін інформацією здатні підвищити ефективність дій українських спецслужб [5].

Таким чином, в умовах повномасштабної воєнної агресії російської федерації в Україні одним із пріоритетних завдань спеціальних служб, правоохоронних органів та військових формувань України є протидія ворожим диверсійно-розвідувальним силам, виявлення та припинення дій осіб, причетних до розвідувально-підривної, терористичної, диверсійної діяльності.

Заходи з пошуку та виявлення осіб, які можуть бути причетними до диверсійно-розвідувальних сил противника, у тому числі за результатами вчинення диверсій, терорис-

тичних актів, ракетних ударів, атак БПЛА тощо, здійснюються переважною більшістю суб'єктів боротьби з тероризмом, при цьому, повноваження та функції суб'єктів по виконанню ними заходів з пошуку та виявлення осіб, які можуть бути причетними до диверсійно-розвідувальних сил противника, не визначені законодавчими або нормативно-правовими актами України.

Наразі функцію з протидії диверсійній діяльності виконує загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні. У той же час загальнодержавна система протидії диверсійній діяльності в Україні наразі відсутня.

Водночас, переважна більшість суб'єктів боротьби з тероризмом уже здійснює боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами та протидіє диверсійним проявам.

Зокрема, відповідно до абзацу 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» на Антитерористичний центр при Службі безпеки України покладається підготовка, організація і проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до конкретних антитерористичних операцій, діяльності уповноважених підрозділів суб'єктів боротьби з тероризмом та Антитерористичного центру при Службі безпеки України, що полягає в здійсненні ними в умовах безпосереднього підвищеного ризику для життя та здоров'я заходів (у тому числі силових) з протидії незаконним збройним (воєнізованим) формуванням (групам), терористичним організаціям (групам), розвідувально-диверсійним групам, припинення терористичних актів і кримінальних правопорушень, вчинюваних із терористичною метою, участі в забезпеченні режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення (оперативно-бойова діяльність) [6].

Державна прикордонна служба України має право ліквідації диверсійно-розвідувальних груп (п. 38 ч. 1 ст. 20 «Про Державну прикордонну службу України») [7].

Національна поліція України здійснює у взаємодії зі Збройними силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту,

Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) (п. 34 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію») [8].

Національна гвардія України бере участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника), припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності (п. 10 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України») [9].

Сили територіальної оборони беруть участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями (п. 11 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про основи національного спротиву») [10].

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України - спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних сил України, призначене для участі в протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах та на яке додатково покладаються завдання щодо участі в боротьбі з ворожими диверсійно-розвідувальними групами на території України (ст. 1, 3 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних силах України», ст. 23 Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних сил України») [11, 12].

Військові частини і підрозділи Збройних сил України, залучені до посилення охорони державного кордону України, можуть використовуватися для участі в проведенні пошуку порушників законодавства про державний кордон України, диверсійних або розвідувальних груп іноземних держав, припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні України (ч. 4 ст. 27-2 Закону України «Про державний кордон»).

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних сил України, інших утворених

відповідно до законів України військових формувань за рішенням Головнокомандувача Збройних сил України запобігають переходу через державний кордон України диверсійно-розвідувальних сил, збройних формувань іноземних держав та воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законами України (ч. 1 ст. 27-3 Закону України «Про державний кордон України») [13].

Підрозділи Повітряних сил Збройних сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів НПУ, СБУ та ДПСУ відповідно до компетенції здійснюють заходи щодо протидії диверсійним проявам і запобігання терористичним актам (абзац 2 ч. 1 ст. 19 Повітряного кодексу України) [14].

Кабінет Міністрів України організовує розроблення і затверджує державний план взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади на випадок вчинення диверсій, забезпечує тренування (навчання) за цим планом (ст. 22 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання»).

Правоохоронні органи беруть участь у проведенні оцінки загрози вчинення диверсії (ст. 23 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання»).

Центральні органи виконавчої влади, які здійснюють державне управління, та Національна академія наук України відповідно до своєї компетенції беруть участь у проведенні оцінки загрози вчинення диверсії, крадіжки або будь-якого іншого неправомірного вилучення радіоактивних матеріалів та у визначенні проектною загрози (ст. 24 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання»).

Державна інспекція ядерного регулювання України бере участь у проведенні оцінки загрози вчинення диверсії, крадіжки або будь-якого іншого неправомірного вилучення радіоактивних матеріалів та визначенні проектною загрози (ст. 25 Закону

України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання»).

Місцеві державні адміністрації, на території яких розміщені ядерні установки і об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами, та (або) проходять маршрути перевезень ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, відповідно до своєї компетенції організовують розроблення та затверджують територіальні (регіональні) плани взаємодії всіх утворених відповідно до законів України озброєних формувань, що знаходяться на їх території, які можуть бути використані в разі вчинення диверсій (ст. 26 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання») [15].

Отже, фактично існує система суб'єктів боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, діяльність яких у сфері протидії диверсійним проявам потребує законодавчого унормування, зокрема, визначення головного суб'єкта (координатора) такої діяльності тощо.

Враховуючи вищевикладене, вбачається доцільним інтегрувати завдання боротьби з диверсіями до єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків.

Запропонована ініціатива суттєво розширить та покращить функціональні можливості суб'єктів боротьби з тероризмом у всіх їх формах та дозволила б створити правову систему протидії та реагування на диверсії, які відповідатимуть характеру й масштабам актуальних на період дії воєнного стану та післявоєнний період диверсійних загроз.

Крім того, вказане інтегрування дозволило б на повноцінній правомірній основі залучати сили і засоби суб'єктів боротьби з тероризмом до протидії та реагування на диверсійні загрози в межах їх повноважень, залежно від того чи іншого рівня терористичних чи диверсійних загроз.

Такі ініціативи доцільно реалізувати шляхом внесення змін до законодавства, зо-

крема до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», визначивши Антитерористичний центр при Службі безпеки України координатором суб'єктів протидії диверсійній діяльності та системно унормувати повноваження відповідних суб'єктів, залучення сил та засобів тощо.

Також визначення Антитерористичного центру при Службі безпеки України забезпечить:

злагодженість дій, адже більшість суб'єктів боротьби з тероризмом уже мають відповідні повноваження для реагування на диверсії, проте відсутність чіткої координації між ними призводить до дублювання функцій, недостатньої обізнаності про реальний стан загрози, як наслідок, зниження ефективності заходів;

системне унормування повноважень, адже в чинній нормативній базі України спостерігаються правові колізії у визначенні повноважень протидії диверсіям;

раціональне використання ресурсів, що дозволить оптимально розподіляти сили та засоби між суб'єктами протидії диверсіям, залежно від конкретної ситуації. Залучення різних структур має відбуватися відповідно до їхньої спеціалізації та ресурсних можливостей, що зменшить навантаження на окремі органи та забезпечить більш ефективну реалізацію завдань;

ефективне здійснення міжнародної співпраці, адже чимало країн визначають спеціалізовані центри координаторами в боротьбі з тероризмом і диверсіями. Наприклад, у США таким органом є Національний центр боротьби з тероризмом (НСТС), який забезпечує інтеграцію інформації від усіх суб'єктів безпеки та розробку стратегій реагування. Застосування такого підходу в Україні через Антитерористичний центр при Службі безпеки України сприятиме ефективнішій боротьбі з диверсіями.

Висновки

Аналіз механізмів боротьби з тероризмом і диверсіями в Україні дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, тероризм і диверсії мають значну схожість, що обґрунтовує необхідність інтеграції механізмів

боротьби з ними в єдину загальнодержавну систему. Такий підхід сприятиме більш ефективному використанню ресурсів та підвищенню якості реагування на ці загрози.

По-друге, роль Антитерористичного центру при Службі безпеки України як координатора дій у сфері протидії диверсіям є надзвичайно важливою для забезпечення злагодженості між усіма суб'єктами боротьби. Це дозволить уникнути дублювання функцій і ефективно залучати сили й засоби для оперативного реагування.

Третім важливим аспектом є необхідність оновлення законодавчої бази для усунення правових колізій у кваліфікації терористичних актів і диверсій, а також системного унормування повноважень суб'єктів такої боротьби.

І, зрештою, інтеграція механізмів боротьби з диверсіями в загальнонаціональну систему боротьби з тероризмом в Україні є необхідною для підвищення ефективності в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, що дозволить забезпечити стабільність держави.

Література

1. Ляшенко Д.В., Коваль А.І. Диверсія як злочин проти основ національної безпеки України: сучасний стан та напрями протидії. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. №1(9). 2015. С. 198–203.
2. Петров І.М. Система заходів попередження терористичних актів та диверсій: досвід і виклики. *Наукові записки. Серія «Юридичні науки»*. Вип. 1. 2019. С. 27–34.
3. Швець Г.В., Чумак О.І. Організаційно-правові засади боротьби з тероризмом в умовах гібридної війни. *Юридична наука*. №6. 2020. С. 45–52.
4. Біліченко В.В. Принципи боротьби з тероризмом в Україні. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 95–98.
5. Гаврилюк І.В. Антитерористична діяльність в умовах сучасних гібридних загроз. *Вісник Національного університету оборони України*. №4. 2017. С. 73–79.

6. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

7. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-15#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

9. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-15#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

10. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-15#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

11. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

12. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 550-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

13. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

14. Повітряний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

15. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Закон України від 19.10.2000 № 2064-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#Text> (дата звернення: 30.11.2024).

Oleksandr Kozenko,

candidate of Juridical Sciences, candidate for the degree of doctor of law, Chief researcher of the scientific laboratory № 3 of the Scientific and Organizational Centre of the National Academy of the Security Service of Ukraine, ORCID: ID0000-0001-7619-484x, kozenko.lawyer@ukr.net

EXTENSION OF THE MECHANISMS OF RESPONSE OF THE NATIONAL SYSTEM OF COUNTER-TERRORISM IN UKRAINE TO ACTS OF SABOTAGE

The article examines the mechanisms for responding to acts of sabotage, which will strengthen Ukraine's national security and minimise the risks associated with sabotage activities.

Studying the possibilities of expanding the functionality of the national counterterrorism system in Ukraine through the integration of existing mechanisms for countering sabotage is not only an important scientific and theoretical task, but also an urgent practical challenge.

Understanding terrorism and sabotage as a global problem of our time and clarifying the fight against them is an important epistemological task that requires immediate solution. In addition, the genesis of these phenomena indicates their significant transformation: the forms of terrorist and sabotage acts are changing, there is a shift in the targeted influence of criminals, methods and features of organisations of these unlawful acts are changing, etc. Terrorism and sabotage also have a lot in common with other forms of social protest and violence, such as military conflicts of varying degrees of intensity.

For many years, Ukraine has been developing a nationwide system of counter-terrorism in Ukraine, which has a comprehensive approach to countering terrorist activities. However, the specificity of modern threats in the context of war requires improvement not only in combating terrorist threats but also in combating sabotage threats.

Key words: terrorism, terrorist activity, counter-terrorism, sabotage, counter-sabotage, national system of counter-terrorism in Ukraine.